

Mavlonova Hayotxon Abdullajonovna
Namangan shaxar № 65 sonli maktab
Tarix fani o'qituvchisi
khayotxonmavlonova@gmail.com

**SOVET DAVRIDA QISHLOQ XO'JALIGI MEXANIZATSIYASI
ORQALI "ZAMONAVIY DEHQON" OBRAZINING
SHAKLLANISHI (O'zbekiston misolida)**

Annotatsiya: Maqolada sovet davrida O'zbekistonda qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash jarayoni orqali "zamonaviy dehqon" obrazining shakllanishi tarixiy va mafkuraviy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot arxiv materiallari, sovet davri matbuoti va vizual manbalari asosida olib borildi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, mexanizatsiya jarayoni ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish bilan birga dehqon obrazini ideologik jihatdan qayta shakllantirish vositasi bo'lgan.

Kalit so'zlar: mexanizatsiya, kollektivlashtirish, zamonaviy dehqon, sovet propagandasi, MTS, vizual madaniyat, O'zbekiston.

Mavlonova Hayotkhon Abdullajonovna
History Teacher
Secondary School № 65
Namangan City
khayotxonmavlonova@gmail.com

**THE FORMATION OF THE "MODERN PEASANT" IMAGE
THROUGH AGRICULTURAL MECHANIZATION IN THE
SOVIET PERIOD (Case of Uzbekistan)**

Abstract: This article analyzes the historical and ideological formation of the "modern peasant" image in Uzbekistan during the Soviet period through the process of agricultural mechanization. The research is based on archival materials, Soviet-era press publications, and visual sources. The analysis demonstrates that the mechanization process functioned not only as a tool for the modernization of agricultural production but also as an ideological instrument for reshaping the image of the peasant.

Keywords: mechanization, collectivization, modern peasant, Soviet propaganda, Machine and Tractor Stations (MTS), visual culture, Uzbekistan.

Мавлонова Хаётхон Абдуллажоновна

Учитель истории

Средняя школа № 65

г. Наманган

khayotxonmavlonova@gmail.com

**ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗА «СОВРЕМЕННОГО
КРЕСТЬЯНИНА» ЧЕРЕЗ МЕХАНИЗАЦИЮ СЕЛЬСКОГО
ХОЗЯЙСТВА В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (на примере
Узбекистана)**

Аннотация: В статье анализируется историческое и идеологическое формирование образа «современного крестьянина» в Узбекистане в советский период через процесс механизации сельского хозяйства. Исследование основано на архивных материалах, материалах советской прессы и визуальных источниках. Анализ показывает, что процесс механизации выступал не только как средство модернизации сельскохозяйственного производства, но и как идеологический инструмент переосмысления и трансформации образа крестьянина.

Ключевые слова: механизация, коллективизация, современный крестьянин, советская пропаганда, машинно-тракторные станции (МТС), визуальная культура, Узбекистан.

Kirish: XX asr boshlarida O‘zbekiston hududida qishloq xo‘jaligi asosan qo‘l mehnatiga tayangan an‘anaviy ishlab chiqarish tizimi bilan tavsiflangan. Yerga ishlov berish, ekin ekish va hosil yig‘ish jarayonlari inson va hayvon kuchi yordamida amalga oshirilgan bo‘lib, texnik vositalardan foydalanish darajasi nihoyatda past edi. Dehqon obrazi yer bilan uzviy bog‘liq, mavsumiy mehnat ritmlariga moslashgan hamda mahalliy ijtimoiy tuzilma va urf-odatlar doirasida shakllangan ijtimoiy tip sifatida namoyon bo‘lgan. Shu bois dehqonchilik nafaqat iqtisodiy faoliyat, balki qishloq jamiyatining madaniy va ijtimoiy asosini belgilovchi muhim omil hisoblangan.

Sovet hokimiyati o‘rnatilgach, qishloq xo‘jaligi jamiyatni tubdan qayta qurishning asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Yangi siyosiy tuzum sharoitida dehqonchilik sohasi faqat ishlab chiqarish jarayoni sifatida emas, balki sotsialistik mafkurani shakllantirish maydoni sifatida ham talqin qilindi. Shu munosabat bilan qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash siyosati iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan bir

qatorda, dehqonning ijtimoiy qiyofasini qayta shakllantirishga ham xizmat qildi.

Mexanizatsiya jarayonida traktor va boshqa qishloq xo‘jaligi texnikalarining joriy etilishi dehqon mehnatining mazmunini o‘zgartirdi. An’anaviy qo‘l mehnatiga asoslangan dehqon obrazi asta-sekin “eskilik qoldig‘i” sifatida talqin qilinib, uning o‘rnini texnika bilan qurollangan, kollektiv ishlab chiqarish tizimiga moslashgan “zamonaviy dehqon” obrazi egalladi. Mazkur maqolada aynan shu jarayon – mexanizatsiya orqali dehqon obrazining mafkuraviy va ijtimoiy jihatdan qayta shakllanishi O‘zbekiston misolida tahlil qilinadi.

2. Mexanizatsiya siyosati: tarixiy dalillar va vizual isbotlar

1920–1930-yillarda Sovet Ittifoqida amalga oshirilgan kollektivlashtirish siyosati qishloq xo‘jaligini tubdan qayta tashkil etishga qaratilgan edi. Bu jarayon O‘zbekistonda ham faol amalga oshirildi. 1928-yildan boshlab birinchi besh yillik reja doirasida sanoatlashuv bilan bir qatorda qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Mexanizatsiya ishlab chiqarish samaradorligini oshirish vositasi sifatida e‘lon qilingan bo‘lsa-da, u amalda siyosiy nazorat va ijtimoiy tuzilmani qayta shakllantirish mexanizmi sifatida ham xizmat qildi.

2.1. Mashina-Traktor Stansiyalari (MTS): markazlashgan boshqaruv tizimi

1930-yillarning boshlarida Mashina-Traktor Stansiyalari (MTS) tashkil etildi. Ular texnikani kolxozlarga markazlashgan holda taqsimlash va nazorat qilish tizimi sifatida faoliyat yuritdi. Tarixchi V. P. Danilov ta’kidlashicha, kollektivlashtirish jarayoni iqtisodiy modernizatsiya bilan birga davlat nazoratini kuchaytirishga xizmat qilgan (Данилов, 1980)[1].

Rasm 1. 1930-yillardagi Mashina-Traktor Stansiyasi (MTS) faoliyati.

Manba: Wikimedia Commons (public domain arxiv fotosuratlari); shuningdek, Rossiya davlat foto-arxivi materiallari asosida raqamlashtirilgan tasvirlar.

MTSlar orqali texnika ustidan nazorat davlat qoʻlida saqlanib, kolxozlar markaziy boshqaruv tizimiga bogʻlab qoʻyildi. Bu tizim iqtisodiy jihatdan texnik yordam koʻrsatish bilan birga siyosiy nazoratni ham mustahkamladi.

2.2. Traktor – “yangi davr” ramzi: Sovet itifoqida traktor sanoatlashgan jamiyatning ramzi sifatida koʻrsatildi[2]. Texnika bilan ishlayotgan dehqon “yangi odam” – sotsialistik jamiyatning ongli quruvchisi sifatida talqin qilindi. Fitzpatrick (1994) bu jarayonni sovet jamiyatida “ijtimoiy muhandislik”ning bir koʻrinishi sifatida baholaydi.

Rasm 2. 1930-yillardagi sovet propagandasi plakatida traktorch dehqon obrazi.

Mexanizatsiyaning statistik koʻrsatkichlari

1930-yillar oxiriga kelib SSSRda minglab traktorlar ishga tushirildi. Oʻzbekistonda ham qishloq xoʻjaligi texnikalari soni oshdi. Biroq dastlabki bosqichlarda texnika yetishmovchiligi, ehtiyot qismlar taqchilligi va mexanizatorlar malakasining pastligi kuzatildi. Bu holat mexanizatsiya jarayonining murakkab va bosqichma-bosqich kechganini koʻrsatadi.

Shu bilan birga, SSSR materiallarida mexanizatsiya faqat ijobiy jarayon sifatida tasvirlangan. Bu tafovut vizual obraz va real amaliyot oʻrtasidagi farqni yaqqol namoyon etadi.

“Zamonaviy dehqon” obrazining shakllanishi: mexanizatsiya va vizual dalillar

Sovet davrida qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash jarayoni faqat ishlab chiqarish texnologiyasini yangilash bilan cheklanib qolmadi. Bu jarayon dehqonning ijtimoiy qiyofasini, mehnat mazmunini va jamiyatdagi o'rnini tubdan qayta talqin qilish bilan birga olib borildi. An'anaviy dehqon sovet mafkurasida ko'pincha "eskicha", "orqada qolgan" ishlab chiqarish shaklining timsoli sifatida tasvirlandi. Qo'l mehnatiga asoslangan xo'jalik yuritish shakli sanoatlashgan sotsialistik jamiyat talablariga mos kelmaydigan model sifatida baholandi[2]F.

Rasm 1. XX asr boshlarida Turkiston hududida an'anaviy dehqonchilik (qo'l mehnati va hayvon kuchiga asoslangan ishlab chiqarish).

Manba: Library of Congress Digital Collections (loc.gov); Wikimedia Commons (public domain arxiv fotosuratları).

Ushbu turdagi tarixiy fotosuratlarda dehqon yerga qo'l mehnati yoki ho'kiz yordamida ishlov berayotgan holatda tasvirlangan. Texnika deyarli mavjud emas. Mehnat jarayoni jismoniy kuchga va tabiiy sharoitga bevosita bog'liq. Bu vizual dalil an'anaviy dehqon obrazining yer bilan uzviy aloqadorligini va ishlab chiqarishning past texnologik darajasini tasdiqlaydi.

“Zamonaviy dehqon” – mafkuraviy konstruksiya: Sovet hokimiyati davrida mexanizatsiya jarayoni bilan birga “zamonaviy dehqon” obrazi shakllantirildi. Bu obrazda dehqon endi yer bilan bevosita jismoniy aloqada bo'lgan an'anaviy mehnatkash emas, balki texnika bilan ishlovchi, mashinani boshqara oladigan, ishlab chiqarish jarayonini ongli ravishda tashkil etuvchi shaxs sifatida namoyon bo'ldi. Traktor, kombayn va boshqa qishloq xo'jaligi texnikalari bilan ishlash dehqonning yangi ijtimoiy maqomini belgilovchi asosiy mezonga aylandi.

Vizual obraz va real amaliyot o'rtasidagi tafovut: Sovetda qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash jarayoni mutlaq ijobiy hodisa sifatida talqin qilindi. Plakatlar, gazeta maqolalari va rasmiy hisobotlarda traktor va boshqa texnikalar qishloq hayotini tubdan o'zgartiruvchi, mehnatni yengillashtiruvchi va hosildorlikni oshiruvchi omil sifatida ko'rsatildi. “Zamonaviy dehqon” obrazi esa texnikani mukammal

egallagan, reja bajaruvchi va sotsialistik jamiyat qurilishining faol ishtirokchisi sifatida idealizatsiya qilindi. Vizual materiallarda dehqon doimo optimistik, baquvvat va kelajakka ishonch bilan qarayotgan qiyofada tasvirlangan.

Biroq real tarixiy jarayonlar mazkur ideal tasvirdan ancha murakkab bo'lgan. 1930-yillarda mexanizatsiya siyosati joriy etilgan dastlabki bosqichlarda texnika soni yetarli emas edi. Ko'plab kolxozlar traktor va kombaynlar bilan to'liq ta'minlanmagan, mavjud texnikalar esa tez-tez buzilib turgan. Ehtiyot qismlar taqchilligi va malakali mexanizatorlar yetishmasligi ishlab chiqarish jarayonini murakkablashtirgan. Ayrim hududlarda texnikadan foydalanish samaradorligi past bo'lgan, chunki dehqonlar yangi usullarni o'zlashtirish uchun yetarli tayyorgarlikka ega emas edilar.

Shuningdek, kollektivlashtirish jarayoni qishloq ijtimoiy tuzilmasiga keskin ta'sir ko'rsatdi. Individual xo'jalik yuritishning tugatilishi va kolxoz tizimining joriy etilishi dehqonlarning yer bilan shaxsiy aloqasini zaiflashtirdi. Bu esa ayrim hududlarda ijtimoiy qarama-qarshiliklar, norozilik kayfiyatlari va iqtisodiy qiyinchiliklarni keltirib chiqardi. Tarixiy tadqiqotlar kollektivlashtirishning dastlabki bosqichlarida ishlab chiqarish ko'rsatkichlari pasayganini ham qayd etadi[1].

Shu nuqtai nazardan qaraganda, SSR materiallarida yaratilgan "zamonaviy dehqon" obrazi real qishloq hayotining murakkab ijtimoiy-iqtisodiy manzarasini to'liq aks ettirmagan. Vizual obrazda dehqon texnika yordamida deyarli muammosiz ravishda yuqori hosilga erishayotgan shaxs sifatida tasvirlangan bo'lsa, amaliyotda mexanizatsiya jarayoni bosqichma-bosqich, ko'plab qiyinchiliklar bilan amalga oshirilgan.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sovet davrida qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash jarayoni O'zbekistonda nafaqat ishlab chiqarish texnologiyasini modernizatsiya qilishga qaratilgan iqtisodiy siyosat, balki dehqon obrazini mafkuraviy jihatdan qayta shakllantirish vositasi sifatida ham faoliyat ko'rsatgan. XX asr boshlaridagi an'anaviy dehqon obrazi qo'l mehnatiga tayangan, yer bilan bevosita bog'liq va mahalliy ijtimoiy tuzilma doirasida shakllangan bo'lsa, sovet davrida u "eskicha" ishlab chiqarish modeli sifatida talqin qilindi.

Mexanizatsiya siyosati orqali traktor va boshqa texnik vositalar yangi ijtimoiy ramzga aylandi. "Zamonaviy dehqon" obrazi texnikani egallagan, savodli, kollektiv mehnatga moslashgan va davlat rejasini bajaruvchi shaxs sifatida idealizatsiya qilindi. Vizual materiyallar, plakatlar va matbuot materiallari ushbu obrazni ommaviy ongga

singdirishda muhim rol o'ynadi. Biroq real amaliyotda mexanizatsiya jarayoni murakkab, bosqichma-bosqich va ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklar bilan kechgan.

Shu sababli “zamonaviy dehqon” obrazi tarixiy shaxsning tabiiy evolyutsiyasi emas, balki sovet mafkurasi tomonidan shakllantirilgan ideologik konstruktsiya sifatida namoyon bo'ladi. Mexanizatsiya jarayoni bir tomondan ishlab chiqarish vositalarini yangilagan bo'lsa, ikkinchi tomondan dehqonning ijtimoiy identifikatsiyasini qayta talqin qilgan. Natijada qishloq xo'jaligi modernizatsiyasi iqtisodiy o'zgarishlar bilan bir qatorda ijtimoiy ong va vizual madaniyatni ham transformatsiya qilgan murakkab tarixiy jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqot mexanizatsiyani faqat texnologik taraqqiyot sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy va mafkuraviy jarayon sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Bu yondashuv sovet davri qishloq jamiyatidagi o'zgarishlarni chuqurroq anglash va “zamonaviy dehqon” obrazining shakllanish mexanizmlarini kengroq tarixiy kontekstda tahlil qilish imkonini beradi.

Natijada “zamonaviy dehqon” obrazi tarixiy haqiqatdan ko'ra ko'proq mafkuraviy konstruktsiya sifatida shakllandi[2]. U sovet jamiyatida texnika va kollektiv mehnat g'oyasini ommalashtirish, yangi ijtimoiy modelni legitimlashtirish va sotsialistik ongni mustahkamlash vositasi bo'lib xizmat qildi. Shunday qilib, mexanizatsiya jarayoni real iqtisodiy o'zgarishlar bilan birga ideologik tasvirlar orqali ham amalga oshirildi va dehqon obrazi aynan shu ikki qatlam — amaliyot va axbarot — o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir natijasida shakllandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Данилов В. П. Коллективизация сельского хозяйства в СССР. – Москва: Наука, 1980.
2. Fitzpatrick, S. *Stalin's Peasants: Resistance and Survival in the Russian Village after Collectivization*. – Oxford: Oxford University Press, 1994.
3. Wikimedia Commons. Soviet propaganda posters and agricultural photographs (Public Domain). – <https://commons.wikimedia.org>